

N:o 74.

Ank. till Riksd. kansli den 30 april 1900, kl. 4 e. m.

Utlåtande, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående anslag till forskningar efter svenska minnen i främmande länder.

(2:a U. A.)

Under åberopande af bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver ecklesiastikärenden för den 30 sistlidne mars har Kongl. Maj:t i en samma dag aflåten proposition (n:o 75) föreslagit Riksdagen att på extra stat för år 1901 anvisa ett belopp af 3,000 kronor såsom understöd till företagande af forskningar efter svenska minnen i främmande länder, under vilkor att den person, hvilken erhöle uppdrag att utföra berörda forskningar, skulle vara skyldig att till vitterhets-, historie- och antiqvitetsakademien öfverlemnna de afbildningar och anteckningar m. m., som blefve frukten af hans forskningar.

Enligt åberopade statsrådsprotokollet har departementschefen vid föredragning af detta ärende anmält, att e. o. amanuensen vid statens historiska museum F. R. Martin uti en af vitterhets- historie- och antiqvitetsakademien med skrifvelse den 6 februari 1900 till Kongl. Maj:t öfverlemnad, till riksantikvariens stäld ansökning anhållit, att akademien måtte hos Kongl. Maj:t utverka ett anslag till bestridande af kostnader för forskningar under innevarande års sommar efter svenska minnen i Ryssland och Turkiet.

I berörda ansökning hade Martin anført, bland annat, att, sedan

han i maj 1898 af Kongl. Maj:t erhållit ett understöd af 1,000 kronor för att i Ryssland och Turkiet söka spår af Konung Carl XII:s vistelse dessa länder och samma års sommar anträdt resan, denna genast kröntes med den framgång, att redan i Eremitaget i S:t Petersburg och i kejserliga skattkammaren i Moskwa talrika minnen återfunnits i form af dyrbara silfverskatter, skänkta till Zaren icke blott af Konung Carl XII, utan äfven af Sveriges andra regenter under stormagtstiden. Öfver alla dessa dyrbarheter hade i slutet af år 1899 utgifvits ett större arbete med 51 ljustrycksplanscher under titel »Kongliga svenska gåfvor till ryske Zaren», ett arbete, som rönt ett synnerligen välvilligt mottagande, men hvars värdiga utförande tillika kräft högst betydliga penninguppsättningar från Martins sida, uppgående till öfver 3,000 kronor. Genast i början af dessa forskningar hade Martin kommit till insigt, att, om de skulle gifva ett verkligt godt resultat, ramen för dem borde betydligt utvidgas, så att de skulle omfatta alla svenska minnen i Ryssland, hvilka ingalunda vore få eller obetydliga. I S:t Petersburg finnes i eremitaget ett antal porträtt af svenska historiska personer, presenter af svenska monarker under 1700-talet, och rester af Drottning Christinas samlingar samt i Peter den stores galleri många föremål af intresse för Sveriges historia, såsom t. ex. ett antal kopparbasreliefer, som Zaren låtit utföra till minne af drabbningar med svenskarne och till hvilka han sjelf gjort utkastet. I arsenalen kunde kanske återfinnas de kanoner, Konung Carl XII skänkt Zaren år 1697. I Moskwas Kreml finnes, utom troféerna från Pultava och de redan afbildade silfverskatterna, porträtt och flera andra föremål af intresse för oss. I privatsamlingar kunde, enligt Martins förmenande, ej heller så litet uppletas; Martin kände åtminstone en sådan, som bland annat innehölle talrika arbeten, utförda af svenska fångar i början af 1700-talet. De så kallade Sigtunaportarne i Nowgorods Sophiakyrka hade ännu ej varit föremål för undersökning från svensk sida. Kanske skulle man verkligen kunna bevisa deras härkomst från Sigtuna. I Tobolsk — som bekant en af hufvudorterna för de svenska fångarne — finnes ett litet museum med svenska minnen, hvilket ej heller ännu varit föremål för närmare granskning. Helt visst kunde likaledes i Barnaul minnen efter de svenska fångarnes vistelse der uppletas. På Pultavas slagfält, der snart en minnesvård öfver de fallne svenskarne komme att resas af svenska folket, borde noggranna undersökningar företagas för att utröna, hvar de stupade karolinerna låge begrafna, till hvilka undersökningar Martin redan erhållit tillstånd. För Martin hade uppgifvits, att flere af de gamla adelsslägterna, som bodde i granskapet af Pultava, egde minnen af svenskarne. Kanske skulle

det svenska fältarkivet, som försvunnit vid slaget, kunna återfinnas. I en aflägsen stad i Kaukasus lefde ännu en ättling af krimiska khanen Dewlet Girai, som pietetsfullt bevarade gåfvor af hjeltekonungen till hans stamfader. Det vore ej omöjligt, att i familjearkivet viktiga handlingar återfunnes.

Med dessa exempel hade Martin endast velat antyda några få utgångspunkter. Helt säkert skulle, om de ifrågasatta efterforskningarna blefve verklighet, många och viktiga minnen kunna framdragas ur glömska, såsom fallet varit med de nu publicerade svenska silfverskatterna i Kreml. En dylik undersökning borde ej uppskjutas, då den derigenom skulle betydligt försvåras. Genom sina talrika resor i Ryssland hade Martin så småningom lyckats förvärfva sig en rätt vidsträckt krets af bekanta, af hvilka flere nu vore speciellt intresserade af dessa forskningar och lofvat på allt sätt understödja dem, hvarpå Martin redan sett tydliga bevis. Hans plan vore, att dessa undersökningar, för att bilda ett afslutadt helt, ej skulle inskränkas endast till Ryssland, utan äfven omfatta Östersjöprovinserna, Polen, Tyskland och det öfriga Europa. I Östersjöprovinserna funnes, som bekant, mycket talrika minnen, som vore af stor vikt för vår kultur- och konsthistoria, men som ännu ej varit föremål för närmare granskning och beskrifning. Att äfven i Polen många viktiga minnen råkat i glömska, derom vittnade bäst upptäckten af prinsessan Annas grafvård i Thorn. Att Tyskland vore rikt på svenska minnen, som ännu ej varit föremål för systematisk efterforskning, vore allmänt bekant, i det att nästan hvarje museum egde för oss dyrbara relikier. Mindre känd vore t. ex. den praktfulla, nu i Leipzig förvarade pokal, som Gustaf Vasa skänkt Luther. Ej ens i Frankrike saknades för vår konsthistoria intressanta arbeten, såsom den ståtliga möbel — kanske det praktfullaste arbetet af någon svensk konstnär under 1700-talet — som nu prydde Chantilly slott, till hvars forne egare den skänkts af Konung Gustaf III. Äfven från andra länder, icke minst från vårt grannland Danmark, skulle många exempel på svenska minnen kunna anföras.

Resultatet af dessa forskningar, under hvilka noggranna fotografier och afbildningar med beskrifningar skulle göras af hvarje för Sveriges historia intressant föremål, som återfunnes, skulle, om de kunde genomföras systematiskt, helt visst motsvara de dermed förenade kostnaderna, hvilka ej kunde stiga till några större belopp. För att med fördel utföra ett dylikt arbete, måste man fördela det på flere år. Första året skulle t. ex. egnas åt Ryssland och Turkiet, det andra åt Östersjöprovinserna och möjligen Polen, det tredje åt Tyskland och det fjerde

åt det öfriga Europa. Det torde knappt vara nödvändigt att för hvarje år vistas på främmande botten mer än 3 till 4 månader; mellantiden skulle användas att ordna det hemförda materialet, som, sedan det vore fullt samladt, skulle utgifvas i ett större arbete, hvilket, enligt Martins öfvertygelse, skulle blifva af stor vigt för den svenska kultur- och konstforskningen och utgöra en heder för vårt land. De med ett dylikt arbete förenade konstnader voro dock för stora för att kunna bäras af en enskild person. Martin anhölle därför, att akademien måtte hos Kongl. Maj:t göra framställning om ett anslag af 3,000 kronor till bestridande af kostnaderna för forskningar i Ryssland och Turkiet under innevarande års sommar i omförmälda syfte, under vilkor, att hela det hemförda materialet skulle till akademien öfverlemnas.

I sin förenämnda skrifvelse hade vitterhets-, historie- och antiqvitetssakademien, enligt hvad i statsrådsprotokollet vidare meddelas, anført, att det förut nämnda, af Martin utgifna stora och synnerligen väl utstyrda arbetet »Kongliga svenska gåfvor till ryske Zaren» visat sig utgöra en särdeles god början till en illustrerad inventarieförteckning öfver svenska, i utlandet spridda minnen; att akademien ansåge sig kunna vitsorda, att en dylik förteckning, om den erhöile behörig utsträckning till olika länder, borde kunna lemna synnerligen goda bidrag till vår kultur- och konsthistoria; samt att, då Martin visat sig hafva goda förutsättningar för sådant arbete, som här ifrågasatts, akademien lifligt tillstyrkte bifall till den af honom gjorda anhållan.

Uti en till ecklesiastikdepartementet sedermera ingifven promemoria hade Martin ytterligare i ämnet anført, att till de af honom omtalade svenska minnen i Ryssland mången intressant pjes vore att tillägga, men att han ville inskränka sig till den dyrbaraste gåfva, som någonsin lemnat Sverige, den kolossala rubin, som Konung Gustaf III skänkt Kejsarinnan Katarina och som än i dag sutte i ryska kejsarkronan och utgjorde ryska skattkammarens stolthet. Denna gåfva representerade i närvarande stund ett värde af omkring en million kronor. Ifrån Östersjöprovinserna, som Martin sjelf ej besökt, kände han praktfulla silfverpjeser, som tillhört Carl Gustaf Wrangel, Torstenson och Bengt Horn. I Polen hade förslaget om forskningarna rörande dervarande svenska minnen på flera håll mottagits med stort intresse, och flere inflytelserika personer hade lofvat att på allt sätt stödja förslaget. Tills vidare kunde Martin omnämna såsom der befintliga några väldiga silfverpjeser, som tillhört Konung Carl X. I Österrike förvarades Gustaf Adolfs-reliker från slaget vid Lützen, men äfven der kunde man hoppas att återfinna många andra minnen från trettiåriga kriget. Likaså borde man kunna återfinna den

praktfulla galavagn, som Konung Gustaf III skänkt Maria Theresia. I Turkiet borde främst i Konstantinopel göras forskningar för att återfinna dokument, rörande Konung Carl XII:s vistelse i Turkiet. Grundad anledning finnes, att dessa forskningar komme att krönas med framgång. Rester af gåfvor från honom till sultanen saknades antagligen ej heller. Det vore kanske ej heller omöjligt att återfinna de storartade presenter, Konung Carl XII sändt Persiens shah, om forskningarna en dag utsträcktes ända dit bort. Rikaste utbytet komme dock med full säkerhet Tyskland att lemna. En uppräknig af alla redan mer eller mindre kända föremål af svenskt ursprung skulle verka tröttande. Martin ville därför endast nämna vapen och kanoner i Zeughaus i Berlin, Gustaf Adolfs bibel och andra dyrbarheter i Dresden, Lutherpokalen och minnen från trettiåriga kriget i Leipzig jemte ett präktigt porträtt af Konung Gustaf III, Gustaf Adolfs-minnen i stort antal i Nürnberg, porträttsamlingen i Heidelberg, de storartade arbeten af emaljeradt guld, som tillhört Konung Sigismund, numera förvarade i München. För öfrigt finnes i Bayern privatsamlingar, innehållande talrika svenska minnen. Dessa forskningar skulle sannolikt gifva ett resultat, högst betydligt öfverstigande förväntningarna. Detsamma gälde, enligt Martins åsigt, Danmark. Hvad franska samlingar innehölle i detta afseende vore föga kändt; dock hade man anledning att äfven derifrån förvänta intressanta fynd. Under arbetets gång framkomme kanske meddelanden, som nödvändiggjorde forskningarnas utsträckande äfven till spanska halfön.

Förutsatt, att ungefär 100 fotografier togos under hvar resa, ansåge Martin kostnaderna, som dermed vore förbundna, ej kunna sättas lägre än 1,000 kronor. För att minska dem, ämnade Martin visserligen medföra egen fotografiapparat, men erfarenheten hade lärt, att det ofta blefve nödvändigt att anlita fotograf på platsen, och i sådant fall komme kostnaden för hvar plåt enligt Martins beräkning icke att understiga 10 à 15 kronor. De fotografier, som tagits af de förut nämnda silfverskatterna i Moskwa, hade kostat 16 kronor stycket i genomsnitt. Lefnadskostnader och resor under en tid af 3 till 4 månader kunde ej beräknas lägre än 2,000 kronor, allra helst i länder med så stora afstånd och höga lefnadskostnader som Ryssland och Turkiet.

Med anledning af hvad sålunda anförts och då ifrågavarande forskningar för visso blefvo af stort intresse för vårt lands historia, har departementschefen hemställt om aflåtande till Riksdagen af förevarande framställning; och har departementschefen ansett, att vid bifall

till framställningen hinder ej förefunnes för Kongl. Maj:t att under innevarande år af tillgängliga medel förskottera ifrågavarande belopp.

På de skäl, som i statsrådsprotokollet blifvit anförda, hemställer utskottet,

att Riksdagen, med bifall till Kongl. Maj:ts förvarande proposition, må på extra stat för år 1901 anvisa ett belopp af 3,000 kronor såsom understöd till företagande af forskningar efter svenska minnen i främmande länder, under vilkor, att den person, hvilken erhåller uppdrag att utföra berörda forskningar, skall vara skyldig att till vitterhets-, historie- och antiqvitetsakademien öfverlemna de afbildningar och anteckningar m. m., som blifva frukten af hans forskningar.

Stockholm den 30 april 1900.

På statsutskottets vägnar:

CHR. LUNDEBERG.
